

1. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

У сучасній українській мові написання слів іншомовного походження визначається такими правилами:

1. **Л** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** – залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **л** твердим (**л, ла, ло, лу**) у словах: *арсенал, бал, вулкан, інтеграл, інтернаціонал, капітал, футбол, халва; аероплан, баланс, галантерея, глазур, клас, молекула, новела, план, примула, формула; блок, велосипед, колонія, соло, соціологія, флот; блуза, луна, металургія; Албанія, Атлантичний океан, Гренландія, Ла-Мани, Лондон, Осло, Тулуза; Веласкес, Голсуорсі, Лафарг, Майкл Голд, Флобер, Флуранс* та ін.;

б) **л** м'яким (**ль, ля, льо, лю**) у словах: *автомобіль, асфальт, бульдог, гільза, гольф, магістраль, педаль, табель; вакуоля, ляпіс, пілюля, пляж, полярний, регулятор; кльош, туберкульоз; алюміній, блюмінг, революція; Арль, Базель, Бельт, Любек, Любляна, Ольстер, Теруель, Фінляндія; Вільсон, Лінкольн, Золя, Лютер, Рафаель, Садуль, Тельман* та ін.

2. Сполучення **le** передається через **ле**: *білет, електрика, желе, легенда, лекція, пленум, телеграф; Валенсія, Каледонія, Палермо, Толедо; Галілей, Лессінг.*

G і **h** звичайно передаються літерою **г**: *авангард, агітація, агресор, гвардія, генетика, гімнастика, гоніометр, грандіозний, графік, грог, ембарго, лінгвістика, міграція; гандбол, гегемонія, гектар, гербарій, герцог, гінді (мова), гіпотеза, горизонт, госпіталь, гугенот, гумус; Гаага, Гавана, Гавр, Гарвард, Гаронна, Гвінея, Гельсінгфорс, Гельсінкі, Гіндустан, Гренландія, Греція, Йоганнесбург, Люксембург; Ганнібал, Гейне, Гете, Гізо, Гомер, Гораций, Горн, Гюго, Магомед.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х**: *хобі, хоккей, хол; Хемінгуей* та ін.

F і **ph** передаються літерою **ф**: *фабрика, факт, фартух, фах, фаянс,*

федеративний, фейлетон, фігура, форма, фуга, футляр, офіційний, реформа; ефемерний, катастрофа, корифей, фараон, фізика, фізіологія, філософія, флегматик, фонетика, фосфор; Флоренція, Франція; Філіппіни, Фінікія; Лонгфелло, Фірдоусі, Фаон.

Th залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф**: арифметика, ефір, кафедра, логарифм, міф, орфографія, пафос, Федір, – то літерою **т**: бібліотека, ортодокс, ортопедія, театр, теорія; Тадей, Теодор.

1. Відповідно до вимови **j** у словах французького походження передається через **ж**: Жером (Jérôme), жабо (jabot), Жанна (Jeanne), жури (jury); через **дж**: джаз (jazz), Джеймс (James), джемпер (jumper), Джерсі (Jersey); у словах іспанського походження – через **х**: хунта (junta), Бадахос (Badajoz).

2. Початкові **ie (hie)** звичайно передаються через **іє**: ієрарх, ієрархія, ієрей, ієрогліф; але: єзуїт, Єна, єна, Єрусалим. Початкове **je** передається через **є**: Єнсен, Єсперсен.

3. Початкові **io, yo, jo** передаються через **іо**, коли в українській мові вони вимовляються як два склади: іон, іонізатор, іонійський, Іонічне море; через **йо**, коли вони вимовляються як один склад: йод, йота; Йорданія, Нью-Йорк, Йон, Йосип та ін.

4. **I, y** (а також **u** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: буєр, конвеєр, лояльний, параноя, пляєда, рояль, саквояж, секвоя.

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові **i, y** (ігрек) передаються також літерами **і, ї** та **и**.

а) **I** пишеться:

1) на початку слова: ідея, Іліада, інструкція, інтернаціональний; Індія, Іспанія; Ібсен, Івон, Ізабелла;

2) після приголосного перед голосним, **є** та **й**: артеріальний, геніальний,

діалектика, індустріалізація, матеріал, соціалізм, фіалка; аудієнція, гієна, клієнт, пієтет; аксіома, революціонер, соціологія, фіолетовий; радіус, тріумф; партійний, радій; Біарріц, Фіуме; Віардо, Оссіан, Фіораванте.

І в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: курйоз, серйозний; ар'єрґард, бар'єр, вольтер'янець, кар'єра, п'єса.

Іа в кінці слова передається звичайно через **ія**: артерія, індустрія, історія, хімія; Апулія, Греція, Дієго-Гарсія, Мурсія;

3) після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у **в, 3 – 5** цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: Замбезі, Капрі, Лісабон, Міссісіні, Монтевідео, Нагасаки, Поті, Ніл, Севілья, Сідней, Сомалі, Сочі; Анрі, Білло, Гальвані, Грімм, Дідро, Дізель, Овідій, Россіні; лісабонський.

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: дизель (хоч Дізель);

4) після приголосних у кінці невідмінюваних слів: візаві, жури, колібри, мерсі, парі, попури, таксі, харакірі, а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як ґратіс, піанісимо й под.;

5) в усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: бізнес, пілот, вібрація, академік, фінанси, графік, гіпопотам, логічний, гімн, кілограм, кіно, архів, хімія, хірург, література, республіка, комуніст, ніша.

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и**: бурмістер (але бургомістр), вимпел, єхидна, імбир, кипарис, лиман, миля, мирт, нирка, спирт, химера та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: башкир, гиря, калмик, кинджал, киргиз, кисет, кишлак.

Примітка 2. З **и**, а не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *диякон, єпископ, єпитимія, єпитрахиль, камилавка, митра, митрополит, християнство* тощо.

б) **ї** пишеться після голосного: *мозаїка, наївний, прозаїк, руїна, теїн; Енеїда, Ізмаїл, Каїр.*

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і**: *староіндійський, новоірландський*; так само в позиції після префіксу, що закінчується на голосний або приголосний; *антиісторичний, доісторичний, поінформувати; безідейний, дезінтеграція, дезінфекція, дезінформація, розіграш.*

в) **И** пишеться:

1) у загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дизель, динамо, диплом, директор, методика; інститут, математика, стимул, текстиль, тип; зигзаг, позиція, фізичний; марксизм, силует, система; цистерна, цифра; жирандоль, режим, джигіт, джинси; речитатив, чичероне; ширма, шифр; бригада, риф, фабрика;*

2) у географічних назвах із кінцевими **-ида, -ика**: *Антарктида, Атлантида, Флорида; Адріатика, Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Корсика, Мексика;*

3) у географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ і ц** перед приголосним: *Алжир, Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Жиронда, Йоркшир, Лейпциг, Циндао, Чикаго, Чилі*; але перед голосним **і** в кінці слова пишеться **і**: *Віші, Шіофок;*

4) у географічних назвах із звукосполученням **ри** перед приголосним (крім **ј**): *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Париж, Рига, Рим* та ін.; але: *Австрія, Ріо-де-Жанейро;*

5) у ряді інших географічних назв після приголосних **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою: *Аргентина, Братислава, Бразилія, Ватикан, Единбург, Єгипет, Єрусалим, Китай, Кордильєри, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сиракузи, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет* та в

похідних від них: *аргентинець*, *аргентинський* та ін.

6. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **u** українське **у**, а не **ю**: *брошура*, *журі*, *парашут*; також у словах *парфуми*, *парфумерія*.

2. НЕПОДВОЄНІ Й ПОДВОЄНІ ПРИГОЛОСНІ У СЛОВАХ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: *аккумуляція*, *бароко*, *беладона*, *белетристика*, *бравісимо*, *ват* (хоч *Ватт*), *грип*, *група*, *групето*, *гун* (*гуни*), *ідилічний*, *інтелектуальний*, *інтермецо*, *колектив*, *комісія*, *комуна*, *лібрето*, *піанісимо*, *піцикато*, *стакато*, *сума*, *фін* (*фіни*), *фортисимо*, *шасі*, *шофер* та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: *аннали*, *бонна*, *брутто*, *ванна* (*ванний*), *мадонна*, *манна* (*манний*), *мotto*, *нетто*, *панна*, *пенні*, *тонна*, *білль*, *булла*, *вілла*, *мулла*, *дурра*, *мірра*.

2. При збігу однакових приголосних префіксу й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: *апперцепція* (бо є *перцепція*), *імміграція* (бо є *міграція*), *інновація* (бо є *новація*), *ірраціональний* (бо є *раціональний*), *ірреальний* (бо є *реальний*), *контрреволюція* (бо є *революція*), *сюрреалізм* (бо є *реалізм*).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: *нотація* – *анотація*, *конотація*), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: *Андорра*, *Гаронна*, *Голландія*, *Калькутта*, *Марокко*, *Міссурі*, *Ніцца*, *Ренн*, *Яффа*; *Бетті*, *Джонні*, *Мюллер*, *Руссо*, *Фламмаріон*, *Шиллер*.

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: *андоррський* (*Андорра*), *марокканець* (*Марокко*), *яфський* (*Яффа*).

3. ПРАВИЛО «ДЕВ'ЯТКИ» У СЛОВАХ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Вперше «правило дев'ятки» до правопису слів іншомовного походження запропонував Степан Смаль-Стоцький у 1912 році.

На його думку, після букв на позначення приголосних **т, д, с, з, ц, р** потрібно писати **и** (*партия, поезия*); після букв на позначення приголосних **п, б, в, м, ф, ч, к, х** та у сполученні з **о** – писати **і** (*патріот*). Однак воно дещо відрізняється від подібного правила в сучасній орфографії, бо вимагало написання **й** тільки перед приголосним, але **й** перед **й** (*партійний*).

Але вже у Правопису 1919 р. воно набуло сучасного вигляду. Також це правило закріпилось у Правописі 1929 і вціліло після його ревізії у 1933 році.

Правило дев'ятки – правописне правило української мови. У чинному правописі вимагає писати **в** запозичених загальних назвах після 9 приголосних, **д, т, з, с, ц, ж, ш, ч, р**, перед наступною літерою, що позначає приголосний звук (**крім «й»**) літеру **«и»** на місці **«і»**: *сигнал, динамо, режим, дизель, зигзаг, принтер тощо* – а не *сігнал, дінамо, режім, дізель, зігзаг, прінтер*, як у першоджерелі.

Якщо після **і** в іншомовному слові йде літера, що позначає голосний звук, то правило дев'ятки не діє. Наприклад: *діадема, діоптрія, тіофен, станція, адажіо, Чіо-чіо-сан*. Після приголосних у кінці невідмінюваних слів також пишеться літера **«і»**: *колі́бри, парі́, фрі́, таксі́ (але таксист)*.

З **и**, а не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *диякон, єпископ, єпитимія, єпитрахиль, камілавка, митра, митрополит, християнство тощо*.

У низці слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и**: *бурмистер (але бургомістр), вимпел, єхидна, імбир, кипарис, лиман, миля, мирт, нирка, спирт, химера та ін.*, а також у словах, запозичених зі східних мов, переважно тюркських: *башкир, гиря, калмик, кинджал, киргиз, кисет, кишлак*.

На власні назви «правило дев'ятки» не поширюється – після **д, т, з, с, р** пишуть **і** (*Дизель, Тіто, Зімбабве, Міссісіпі, Грімм*).

Правопис географічних назв відбувається за дещо відмінними від «правила дев'ятки» нормами.

Літера **и** вживається:

1. У географічних назвах з кінцевими **-ида, -ика**: *Антарктида, Атлантида, Флорида; Адріатика, Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Корсика, Мексика*.

2. У географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ, і ц** перед приголосним: *Алжир, Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Жиронда, Йоркшир, Лейпциг, Циндао, Чикаго, Чилі*, але перед голосним **і** в кінці слова пишеться **і**: *Віші, Шіофок*.

3. У географічних назвах із звукосполученням **-ри-** перед приголосним: *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Париж, Рига, Рим та ін., але Австрія, Ріо-де-Жанейро*.

4. ВЖИВАННЯ АПОСТРОФА

У СЛОВАХ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї**:

а) після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р**: *б'єф, комп'ютер, н'єдестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янті, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'яченца, Рив'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є;*

б) після кінцевого приголосного префіксу: *ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура*.

2. Апостроф не пишеться:

а) перед **йо**: *курйоз, серйозний;*

б) коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у**: *бязь; бюджет, бюро, пюітр, мюрид, фюзеляж, кювет, рюкзак, рюш; Барбюс, Бюффон, Вюртемберг, Мюллер, Гюго, Кюв'є, Рюдберг*.

5. ПЕРЕДАЧА ДИФТОНГІВ

Дифтонги **au**, **ou** передаються переважно через **ау**, **оу**: *аудиторія*, *аудієнція*, *гауптвахта*, *лауреат*, *локаут*, *пауза*, *фауна* (але: *мавзолей*); *джоуль*, *клоун*; *Джорджтаун*, *Каунас*; *Краузе*, *Паульсен*, *Фауст*, *Штраус*; *Воуверман*, *Шоу*.

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав**: *автентичний*, *автобіографія*, *автомобіль*, *автор*, *авторитет*, *автохтон*; *Австралія*, *Австрія*; *Август*, *Аврора*.

1. Німецькі дифтонги **ei** та **eu**, голландські **ei** та **ij**, а також сполучення **eu**, властиве окремим мовам, передаються за традицією переважно через **ей**: *волейбол*, *гейзер*, *дрейф*, *лейтенант*, *маркшейдер*, *капельмейстер*, *штрейкбрехер*; *Лейпциг*, *Рейн*, *Швейцарія*; *Ван-Ейк*, *Гейне*, *Ейнштейн*.

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй)**, дифтонг **eu** – через **ой**: *Айзенах*, *Нойбранденбург*, *Нортгайм*; *Вайзенборн*, *Кайзер*, *Майнгоф*, *Нойбауер*.

6. ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

I в і д м і н а : *капсула* – *капсули*, *капсулі*; *фізика* – *фізики*, *фізиці*; *вакуоля* – *вакуолі*, *вакуолею*; *ескадрилья* – *ескадрильї*, *ескадрильєю*, род. мн. *ескадрилей*; *Будда* – *Будди*, *Буддою*; *Венеція* – *Венеції*, *Венецією*; *Гойя* – *Гойї*, *Гойєю*.

II в і д м і н а : *арсенал* – *арсеналу*, *арсеналом*, *в арсеналі*; *блок* – *блока* (і *блоку*), *блоком*, *на блоці*; *автомобіль* – *автомобіля*, *автомобілем*; *Шиллер* – *Шиллера*, *Шиллером*; *Рафаель* – *Рафаеля*, *Рафаелем*; *Дарвін* – *Дарвіна*, *Дарвіном*; *Бюлов* – *Бюлова*, *Бюловом*.

III в і д м і н а : *магістраль* – *магістралі*, *магістраллю*.

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *ампула*, *боа*, *Жоффруа*; на **-е**: *кафе*, *кашне*, *турне*; *Беранже*, *Гейне*, *Гете*, *Данте*; на **-є**: *ательє*, *Барб'є*, *Готьє*,

Лавуазьє; на **-і**: *колібри, поні, таксі; Гальвані, Голсуорсі, Россіні, Фірдоусі, Шеллі*; на **-ї**: *Віньї, Шантійї*; на **-о**: *бюро, депо, кіно, манто, метро, радіо; Арно, Буало, Віардо, Гюго, Дідро, Лонгфелло, Тассо* (але *пальто* відмінюється); на **-йо**: *імброльйо, Пількомайо*; на **-у**: *какаду, рагу, Шоу*; на **-ю**: *інтерв'ю, меню, Сю*; жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін, -ов**: *Аліс, Долорес, Зейнаб; (Ельза) Вірхов, (Джсеральдіна) Чаплін*.

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бранко – Бранка, Давичо – Давича, Костюшко – Костюшка, Тіто – Тіта, Цветко – Цветка*.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. – К., 1993. – 368 с.
2. Коваль А. П. Культура ділового мовлення. – К., 1974. – 224 с.
3. Культура української мови: Довідник / За ред. В. Русанівського. – К., 1990. – 304 с.
4. Ладоня І. О. Українська мова: Навч. посібник для молодих спеціалістів вищ. навч. закладів. – К., 1993. – 143 с.
5. Лісна О. О. Вивчаємо українську мову самостійно: Навч. посібник. – К., 1992. – 160 с.